

چرا شاه امان الله خان غازی کشور را ترک کرد؟

غازی امان الله خان به ساعت یک بعد از ظهر روز ۲ جوزای ۱۳۰۸ مطابق با ۲۳ می ۱۹۲۹ ذریعۀ موتر سرحد افغانستان در چمن را عبور نموده و از خاک افغانستان بیرون شد.

لارډ ایروین Lord Irwin نائب السلطنۀ انګلیس ها در هند با شنیدن این خبر، که معلوم میشد بیصبرانه انتظارش را میکشید بی اختیار فریاد کشید «بلاخره... از شر او خلاص شدیم». او بعد به یاور خود دیکته کرد (اکنون از هیچ قسم رعایت باو دریغ نشود... نه بحیث یک پادشاه... بلکه بحیث یک پناهنده) لیکن به هیچ صورت اینجا مانده نمیتواند، باید هرچه زودتر خاک هند را ترک نماید.

هوتل مقر مرکز قوماندانی قوای غازی امان الله خان

انګلیس ها که اوضاع افغانستان را شدیداً تحت نظر داشتند و شاید منتظر پیشرفت های مدتی طول کشید تا حکومت هند بعد از مشوره با لندن راجع به طرز اعلان این خبر تصمیم بگیرد و فقط صبح روز ۲۷ می ۱۹۲۹ مطابق با ۲ جوزای ۱۳۰۸ بود که مردم دنیا از طریق جراید و آژانس های خبر رسانی از خارج شدن امان الله خان از افغانستان

اطلاع حاصل کردند. به گفته رشتیا شاید تصادفی نبوده باشد که نادر خان روز ۲ جوزا یعنی روز اعلان خروج امان الله خان را از افغانستان بدون کدام اساس تاریخی و توجیه منطقی بنام روز سالگرد استقلال افغانستان جشن میگرفت.

پس درین جا سؤالی مطرح میشود که چه اتفاقی سبب شد که غازی امان الله خان از جنگ دست کشید، یا به گفته عدۀ میدان را رها کرد و از افغانستان برآمد؟

عبور امان الله خان از سرحد افغانستان

غازی امان الله خان بروز ۲ جوزای ۱۳۰۸ مطابق با ۲۳ می ۱۹۲۹ ذریعۀ موتر سرحد افغانستان را عبور کرد و در مقابل تهانه

سرحدی چمن خود را به سرحد دار انگلیس معرفی نمود، سرحد دار بلافاصله موضوع را به نماینده گورنر جنرال بلوچستان اطلاع داد. نماینده گورنر جنرال بلوچستان تلگراف مستقیم و اشد عاجل بنام نایب السلطنه لارڈ ایروین Lord Irwin به شیمله مخابره کرد. درین تلگرام نوشته شده بود: همین حالا خبر رسید که شاه سابق افغانستان ساعت یک بعد از ظهر امروز (۲۳ می ۱۹۲۹) به همراهی سردار عنایت الله خان، ملکه ثریا و اعضای دیگر خانواده شان ذریعۀ موتر به چمن رسیده است. به آنها در بنگلہ سیاسی که توسط نظامیان گور که حفاظت میشود، جاداده شده است. آمدن آنها بدون اطلاع قبلی بوده است.

لارڈ ایروین که بعد ها بنام لارڈ هیلفیک در زمان جنگ دوم جهانی بحیث وزیر خارجه انگلستان شهرت زیاد حاصل کرد، و از مدت سه سال به اینطرف این وظیفه حساس را بعهده داشت، بعد از خواندن این خبر که معلوم میشد بیصبرانه انتظار آنرا داشت، بی اختیار فریاد کشید «بلاخره... از شر او خلاص شدیم» و بعد به یاور خود دیکته کرد (اکنون از هیچ قسم رعایت باو دریغ نشود... نه بحیث یک پادشاه... بلکه بحیث یک پناهنده) لیکن به هیچ صورت اینجا مانده نمیتواند، باید هرچه زودتر خاک هند را ترک نماید.

مدتی طول کشید تا حکومت هند بعد از مشوره با لندن راجع به طرز اعلان این خبر تصمیم بگیرد و فقط صبح روز ۲۷ می ۱۹۲۹ مطابق با ۲ جوزای ۱۳۰۸ بود که مردم دنیا از طریق جراید و آژانس های خبررسانی از خارج شدن امان الله خان از افغانستان اطلاع حاصل کردند. به گفته رشتیا شاید تصادفی نبوده باشد که نادر خان روز ۲ جوزا یعنی روز اعلان خروج امان الله خان را از افغانستان بدون کدام اساس تاریخی و توجیه منطقی بنام روز سالگرد استقلال افغانستان جشن میگرفت.

یکی از مأمورین دفتر هند بریتانوی در لندن در هفته سوم ماه اپریل ۱۹۲۹ نوشت که بنظر میرسد امان الله خان نسبت به تمام کاندیدان دیگر چانس نسبتاً بهتری را داشته باشد. راپور های انگلیسی علت این کامیابی و پیشرفت قوای امانی را بیشتر نارضایتی و شرایط غیر قابل تحمل تحت رژیم سکوی میدانستند. مطابق این راپور ها بعضی از افراد لشکر سکوی مخفیانه به امان الله خان پیام های حمایتی میفرستادند و آنهایی هم که به حمایتش از حبیب الله کلکانی ادامه میدادند، بخاطر احساس ترسی بود که از عواقب شکست او و سرنوشت خانه هایشان داشتند.

درین رابطه روایات و شایعات مختلفی وجود دارند. عده عدم همکاری طرفداران امان الله خان و اختلافات بین عبدالعزیز خان وزیر حربیه و عبدالاحد خان وزیر داخله را در جنگ غزنی سبب بی اعتمادی غازی امان الله خان و ترک وطنش میدانند. عده میگویند که سقوط هرات سبب شد تا غازی امان الله خان تصمیم بگیرد حتی بدون برگشتن به قندهار مستقیماً راه سرحد را در پیش گیرد. عده میگویند که قوای حضرت نورالمشایخ قبل از آنکه قوای حبیب الله خان کلکانی شکست بخورد، به کمک رسید و امان الله خان را شکست داد. راپور مستشار امور شرق انگلیس ها، شیخ محبوب علی، علت تصمیم امان الله خان را نتیجه مجلس سری غازی امان الله خان با دو تن از مشاورین نزدیک و مشوره های این دو مشاور، حسن جان (پسرکاکا و شوهر

www.ZamaniFamily.org
www.ZamaniFamily.com

Info@zamaniFamily.org

[You Tube Channel](#)

خواهر) و محمد یعقوب خان وزیر دربار، میداند. شیخ محبوب علی مینویسد که این دو نفر به امان الله خان مشوره دادند تا از غزنی عقب نشینی نموده و خاک افغانستان را ترک کند. آنها در استدلال خود گفتند که افغانها از زحمات ده ساله شاه قدردانی نکردند. (۱)

اما پوهاند عبدالحی حبیبی مشاهدات شخص خودش را در کتاب معروفش «جنبش مشروطیت در افغانستان» ذکر نموده مینویسد که: شاه امان الله غازی پس از اغتشاش سقوی در لشکر کشی بهار ۱۳۰۸ از قندهار بطرف غزنی، برای اعاده مجدد سلطنت، قیادت ده هزار لشکر قومی قندهاری و هزاره را داشت. ولی در بین مقر و غزنی هنگامی که برخی از عناصر مشکوک با اسناد پولیتیکال ایجنت انگلیس دستگیر شده و ثابت گردید که دست بعضی از روحانی نمایان داخلی هم دخیل است که میخواهند از اختلاف قبیلوی (درانی و غلجی) کار بگیرد و برای شعله ور شدن آتش فساد، در حدود بیست تن از طلایه سواران کشاف فراهی (درانی) را در منطقه سکونت غلجیان کشته و لاش های کشتگان را دو پله نموده و بر پایه های کج کرده تلفون انداخته و با خط بد آخندی بر کاغذکی نوشته بودند: «این مهمانی اقوام غلجی برای درانیان و پادشاه است»

امان الله خان مرحوم چون این منظر فجیع را دید، قندهاریان را بدور خود فراهم آورد و گفت: اکنون ثابت شد که دشمنان اجنبی میخواهند در بین قبایل ما فساد و جنگ اندازند، تا ما به دست خود یکدیگر را بکشیم و سبب این عمل ناجایز من خواهم بود، که برای بازستانی تخت و تاج من کشت و خون روی خواهد داد. پس ای مردم عزیز من! به یقین بدانید که من این مناظر دلشکن جنگ داخلی و قبیلوی را تحمل کرده نمیتوانم و نمیخواهم شما برای بازگشت تخت و تاج من به چنین کارها دست یازید! پس باید از بین شما بروم، تا من موجب چنین کشتار و خونریزی نباشم.

شما ملت عزیزم زنده و افغانستان باقی خواهد ماند، ولی روسیاهی ابدی مسؤلیت این هنگامه ناشایست، به نام من ثبت میشود، در حالی که من از روز اول شاهی خود تعهد سپرده بودم، که برای حفظ استقلال و تمامیت مملکت و سعادت و وحدت شما مردم افغانستان کار کنم.

ببینید! علت بدبختی مردم ما در دوره های سابق تاریخ این بود که شهزادگان برای بدست آوردن مقام شاهی با همدیگر جنگ ها داشته اند، و درین بین شما مردم را با یکدیگر به جنگ و دشمنیها و عداوت های قبیلوی برانگیخته اند. من میخواستم دوره شاهی من چنین نباشد و به جای اینکه مردم را به جنگ یکدیگر سوق دهم، باید منادی دوستی و وحدت و سعادت و اخوت تمام مردم افغانستان باشم.

چون اکنون میبینم که شما به جنگ داخلی قبیلوی گرفتار می آئید، اینک من میخواهم میدان را به مردم خود افغانستان اعم از موافقان و مخالفان خود بگذارم. شما با یکدیگر جور بیائید. من مسؤلیت جنگ خانگی شما را برای بازستانی تخت شاهی به

www.ZamaniFamily.org
www.ZamaniFamily.com

Info@zamaniFamily.org

[You Tube Channel](#)

ذمت خود گرفته نمی توانم. یک اودر زاده من در پاره چنار رسیده و دیگر برادر روحانی من در همین جا نشسته و جنگ خانگی را در میدهند. ولی من مرد این کار نیستم و توصیه من به شما اینست که با همدیگر کنار بیایید اتفاق کنید!

استقلال خود را نگهدارید! و وطن خود را به دشمنان خارجی مسپارید! من فردی از شما هستم، اگر شما سعادت مندید، عین سعادت و مسرت من است. ولی اگر این چنین به خاک و خون بغلطید، موجب بدبختی و ملال دایمی من خواهد بود:

جنگ تو صلح و صلح تو جنگ است

من به قرباته، این چه نیرنگ است؟

میروم، تا تو نشنوی نامم

اگر از نام من، تو را ننگ است!

شاه نیکدل، حساس و خیرخواه این دو بیت واقف لاهوری را با سوز دل، اشک ریزان با صدای گرفته خواند و گفت "فی امان الله!..." (۲)

متن اعلامیه غازی امان الله خان

اعلامیه غازی امان الله خان که بعد از ترک وطن در بمبئی به مطبوعات داده شد، نیز گفتار استاد حبیبی را تأیید میکند. نکات عمده این اعلامیه که در ضمیمه اول راپور جگرن ویکمن Wickman، مأمور وظایف خاص انگلیس ها آمده است قرار ذیل میباشد:

«شنیده ام که مردم تصور میکنند من در نتیجه شکست قوای قندهار و پیروزی قوای بچه سقاو کشور را ترک گفته ام. بنابراین لازم میدانم بصورت مختصر اعلام کنم که چنین شکستی بر قوای من تحمیل نشده است. با وجود جنگ شدید در غزنی ما هیچ وقت شکست نخورده ایم. علت برگشت من به قندهار، ارزی من برای جلوگیری از خونریزی بین اقوام افغان درانی و غلجی بود. بمجردی که من درک کردم بعضی از اقوام مثل اندر، بخش های از تره کی ها، هوتکی ها و توخی ها مخالفت شان را با من آغاز میکنند، من خودم عقب نشینی نموده و جنگ بیشتر را به اساس اصل صلح دوستی که من همیشه از مدت ها قبل گرامی داشته ام، متوقف ساختم.» من هیچ گاهی برای منفعت شخصی ام تمایلی به نابودی و بربادی ملت من نداشته و ندارم.

این یک حقیقت است که از آغاز اغتشاش شینوار تا به انتشار آن به تمام ولایات مشرقی و شمالی من به سربازانم امر کردم به هیچ جایی حمله نکنند، و در عوض آن بصورت دوامدار نمایندگانی را نزد اغتشاشیون فرستاده و تا حد توان کوشیدم مسایل را از طریق صلح حل و فصل کنم؛ و از طرق منطقی آنها را قناعت دهم که یک بار دیگر وفاداری خود را به من اعلام کنند. شورش آنها هیچ کدام اساس درستی نداشت. آنها مخالف افکار من بوده و آنرا مخالف آرمان های اخلاقی خود و عنعنات ملی میدانستند. همه این موارد در لویه جرگه مورد بحث قرار گرفت، و به اتفاق آرا توسط آن حل و فصل و تصویب شد، که به اشتراک یک هزار و یکصد و هفت (۱۱۰۷) نفر از نمایندگان تمام کشور دائر شده بود. اما از آنجائیکه تمام مشوره ها و اعلامیه

www.ZamaniFamily.org
www.ZamaniFamily.com

Info@zamaniFamily.org

[You Tube Channel](#)

های عفو عمومی من کدام تأثیری نبخشید، و خیانت کسانی که در ابتدا عاملین توطئه بوده و پس از آن از فاش شدن اعمال شیطانی خود میترسیدند، ادامه یافت، من وظیفه خود دانستم تا برای جلوگیری از خونریزی بیشتر تخت و تاج را به نفع برادر بزرگتر خود عنایت الله خان رها کنم.»

غازی امان الله خان در اعلامیه اش بعد از ذکر مختصر رویداد های قندهار، علت جلوس دوباره اش، اعلام وفاداری اقوام ولایت مشرقی، حمایت و تشویق رهبران اقوام مناطق بین قندهار و کابل، تنظیم سربازان منظم و قومی و حرکت شان بطرف کابل، پیشرفت بسوی غزنی و تسلیمی و شکست قوای حبیب الله کلکانی در مقر و وردک، در باره علت دست کشیدن از جنگ و ترک وطن میگوید که «با اتکا به همکاری و وعده های اقوامی که بین قندهار و غزنی زندگی میکنند، و دانستن اینکه تعداد قوای سقوی در غزنی از یک هزار نفر تجاوز نمیکنند، من بطرف غزنی پیش رفتم. اما بمجردی که ما به غزنی رسیدیم، یک طغیان تازه و غیر متوقع اندری، یک قسمتی از اقوام تره کی، هوتکی و توخی بوقوع پیوست. لذا من برای بازیابی اوضاع، که رخ دیگری اختیار کرده بود، به مقر، محل فرماندهی خود، برگشتم. من کوشیدم غلط فهمی را از طرق مسالمت آمیز رفع کنم، اما این سؤ تفاهم تا به قلات انتشار یافته و اقوام منطقه را متأثر ساخته بود. بعد از آن من به قلات آمدم تا یکبار دیگر این بدگمانی را از طریق ترغیب رفع کنم. من با دانستن رازی درک کردم که یک خونریزی جدید بین اقوام غلجی و درانی آغاز میشود. من هیچ وقتی فقط برای حاصل کردن دوباره قدرت و اختیار، نمیتوانستم به جنگ داخلی اجازه داده و سبب خونریزی شوم. من با توجه به این اصل تخت و تاج را رها نموده و افغانستان را ترک گفتم. در تمام دوران این کمپاین، لشکر من با قوایی روبرو نشده بود که توان مقاومت را داشته باشد و یا از آن شکست خورده باشیم. اگرچه اقوامی در مسیر راه ما، مخصوصاً اندر، سوگند و تعهد خود را شکستانده و تعداد بزرگ شان بر قوای ما حمله نمودند، اما آنها بیش از یک یا دو ساعتی بمقابل ما مقاومت کرده نتوانستند، در نهایت شکست خورده و فرار نمودند. این نشان میدهد که قوای ما هیچگاهی از دشمن شکست نخورده و در یک عملیات واحد هم لشکر من عقب نشینی ننموده و یک گام به عقب نرفته است.

من یکبار دیگر تکرار میکنم که این اصول و مخالفت من با خونریزی بود که من را مجبور ساخت از تاج و تخت انکار و از کشورم خارج شوم من هیچ وقتی نخواسته ام که ملت افغان برای منافع شخصی من با هم جنگیده و تباه شود.

این دلیل آمدن غیر مترقبه من به چمن بود. من بصورت قطعی آن شایعاتی را رد میکنم که علت ترک کردن افغانستان شکست قوای من بود. این مطلقاً بی اساس است... اگرچه من شخصاً موفق نشدم، اصول من در افغانستان ناکام بوده نمیتواند؛ چون من مطمئن هستم که در دوران ده سال کار سخت و تلاش، من حداقل موفق شدم ذهنیتی را ایجاد کنم که هیچ وقت اجازه نخواهد داد افغانستان درین حالت باقی بماند.

لذا من میدان را به آنتهایی ماندم که دعوی قهرمانی دین را دارند، و از آن برای منافع شخصی استفاده میکنند و افغانستان

www.ZamaniFamily.org
www.ZamaniFamily.com

Info@zamaniFamily.org

[You Tube Channel](#)

را بدین حال و روز رسانده اند.

همه از حالت کابل و اینکه با دین و مذهب چه معامله صورت میگیرد، بخوبی آگاه اند. بزودی فهمیده خواهد شد که در پشت پرده بدون از اغراض شخصی و نادانی چیز دیگری نیست، در غیر آن مسئله دین با وضعیت و امور موجوده افغانستان هیچ نوع وجه مشترکی ندارد» (۳)

قابل یادآوریست که اشاره غازی امان الله خان به آغاز مخالفت بعضی از اقوام مثل اندر، بخش های از تره کی ها، هوتکی ها و توخی ها، اشاره به توطئه دیگریست که در آن دشمنان غازی امان الله خان میخواستند علاوه بر اختلافات بین درانی ها و غلجی ها اختلافات دیرینه مردم هزاره و غلجی های غزنی را دامن زده، آنها را در بین هم بچنگانند. به رویت اسناد آرشیف انگلستان، دو روز بعد از پیوستن دو ستون از لشکریان به قوای غازی امان الله خان، رسیدن لشکرهای هزاره آغاز شد. دوهزار نفر از بهسود تحت قیادت گل محمد خان پسر ارباب بخت یار بود. یک هزار نفر تحت قیادت احمد علیخان پسر محمدالله خان از بخش های محمد خواجه و چهار دشت هزاره های چهارباغ. هشت صد نفر از قسمت های سوخته و علودانی تحت قیادت ملک شاه پسند و ملک خان شیرین خان. حدود دوهزار نفر تحت قیادت نیاز محمد خان، مهتر یوسف و باز محمد خان خوش ابدال که از قریه های ناور، سراب، ترکان و ککرک بودند. پنجم صد نفر بیات، قیاق، دره سیاه سنگ و احمده تحت قیادت محمد ناصر خان، محمد سردار خان و احمد علی خان بیات آمدند. تمام هزاره ها با اسلحه خودشان آمده بودند. روز بعد دوهزار نفر هزاره جاغوری و مالستان تحت رهبری حاجی محمد حسن خان و برات علی و عبد الله خان پسران شیر علیخان جاغوری رسیدند.

رسیدن این لشکر بزرگ هزاره نفس تازه به قوای قندهاری رسانده و پیروزی غازی امان الله خان را سریعتر ساخته بود، که دشمن از هیله و توطئه دیگری کار گرفت و آن استفاده از دشمنی دیرینه بود که بین هزاره ها و پشتون های غزنی وجود داشت. بمجرد رسیدن نیرو های هزاره، خوانینی که مخالف غازی امان الله خان بودند، مثل آخندزاده سربلند (ملای خدوخیل)، و امین الله خان و عبدالحکیم خان تره کی، با گرفتن اوراقی که توسط محمد کریم حاکم حبیب الله کلکانی در غزنی آماده شده بود، بر اسپ های خود سوار و نزد اقوام اندر، تره کی و سلیمانخیل رفتند. آنها با پخش شدید ترین تبلیغات به مردم میگفتند که «اگر امان الله خان کافر نمیبود، او هزاره ها، دشمنان سنتی شانرا نمیخواست. موجودیت این دشمنان تنها یک معنی را دارد و آنهم خورد کردن پشتون ها توسط اقوام غیر پشتون است.» (۴)

منابع

۱- اسناد استخبارات انگلیس، ص ۲۰ راپور شیخ محبوب علی به حواله میرزا علی احمد خان، ترجمه جگرن رابرت نیل گیرلنگ سکات (مارچ ۱۹۳۰). L/P&S/20/B289.

www.ZamaniFamily.org
www.ZamaniFamily.com

Info@zamaniFamily.org

[You Tube Channel](#)

۲- حیبی، عبدالحی (۱۳۷۲). جنبش مشروطیت در افغانستان. چاپ جدید، صفحات ۲۳۲ تا ۲۳۷.

۳- ضمیمه اول مکتوب شماره ۱۳۰، مؤرخ ۱۷ جولای جگرن ویکمن.

۴- اسناد استخبارات انگلیس، صفحات ۵۷ و ۵۸ راپور شیخ محبوب علی به حواله میرزا علی احمد خان، ترجمه جگرن

رابرت نیل گیرلنگ سکاٹ (مارچ ۱۹۳۰). L/P&S/20/B289.

غازی امان الله خان در راه قندهار و غزنی (سال ۱۹۲۹)

www.ZamaniFamily.org
www.ZamaniFamily.com

Info@zamaniFamily.org

[You Tube Channel](#)